

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1945

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",

38 — ΤΣΩΡΤΣΙΑ — 38

ΑΘΗΝΑΙ

ΕΠΕΙΤ' ΑΠΟ ΕΝΑ ΧΡΟΝΟ*

Ο ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ

Θυμάμαι στα 1914-15 ανάμεσα σε βιβλία και περιοδικά, που μου προσέφεραν μιά τροφή άκατάλληλη για την ηλικία μου τότε, βρισκότουσαν και φύλλα της «Διαπλάσεως τῶν παιδῶν», τῆς ὁποίας υπήρξα ἀφοσιωμένος ἀναγνώστης, χωρίς νά γράψω ποτέ συνδρομητής. Ὅσο κι' ἂν τραβοῦσε τίς πρώϊμες ἀνησυχίες μου τὸ περιεχόμενο τῶν σοβαρῶν βιβλίων, ἐνοιωθα δυσάρεστα τῆ βαρειά τους ἀτμόσφαιρα νά πιέζει τὴν παιδικότητά μου, ἐνῶ ἀντίθετα γέμιζα χαρὰ ξεφυλλίζοντας ἕνα φυλλάδιο τῆς «Διαπλάσεως», πού ἀγόραζα ταχτικά ἀπ' τὰ περιήπτερα. Ἀνάμεσα στοὺς νέους πού λάβαιναν μέρος τότε στὴν «Ἀλληλογραφία» καὶ στὴ «Σελίδα συνεργασίας συνδρομητῶν», συνάντησα τὸ ὄνομα τοῦ Τέλλου Ἀγρα καὶ συχνά ἐνοιωθα τότε ἕνα ἰδιαίτερο ρίγος ἀπὸ τὴ λεπτότατη στιχουργία του, συνυφασμένη μὲ θελκτικά σχεδιάσματα τοῦ ὑπαίθρου καὶ τῆς θάλασσας, μὲ διακοσμητικὰ ποικίλματα καὶ νέους συνδυασμοὺς γραμμῶν καὶ χρωμάτων. Ἡ διάθεσή του ἦταν περισσότερο πεσσιμιστική, μὰ κάποτε ἐσχεδιάζε σκηνές βουκολικῆς χάρης πού μύριζαν πλαγιά καὶ ξυπνοῦσαν ἕνα ζωηρὸ ὄνειροπόλημα σάν τὴν φλόγα τοῦ δειλινοῦ πίσω ἀπὸ σύννεφα. Ἡ «Διάπλαση» τὸν ἀπεκάλεσε «enfant sublime»—καὶ πραγματικὰ τὸ παιδί ἐκεῖνο προξενοῦσε μιά ἰδιαίτερη καλλιτεχνικὴ συγκίνηση, πού δὲν τὴν εὔρισκα οὔτε στοὺς δοκίμους, καὶ γεννοῦσε συχνά τὸν θαυμασμό γιὰ τὴν πρόωρη καὶ γερὴ κατάρτισή του, γιὰ τίς λεπτόλογες καὶ ὀξυτάτες κρίσεις του. Ὑστερα ἀπὸ τρία χρόνια—εἴχαμε πιά καὶ οἱ δυὸ ἀφήσει τὰ μαθητικὰ θρανία—ἔτυχε νά γνωριστοῦμε στὸν κύκλο ἑνὸς περιοδικοῦ νέων πού συνεργαζόμαστε. Κρατοῦσε ἀκόμη τοὺς δεσμοὺς του μὲ τὴ «Διάπλαση τῶν παιδῶν» κι' ἐξακολουθοῦσε νά τὴ θεωρεῖ μιά πολύτιμη ἀνάμνηση τῶν παιδικῶν του ἐπιτυχιῶν καὶ μιά πηγὴ ψυχικῆς εὐφροσύνης. Τὸν συναντοῦσα συχνά στὸ σπίτι ποῦμενε μὲ τοὺς γονεῖς του στὴν ὁδὸν Ἰπείρου, ἕνα σπιτάκι τῆς παλιᾶς Ἀθήνας ἐρειπωμένο, μὲ λίγα δέντρα στὴν αὐλή κι' ἕνα κλῆμα πού πλεκόταν στὰ δοκάρια ξύλινου χαγιατιοῦ.

Σ' ἕνα φτωχικὸ δωμάτιο, γεμάτο βιβλία καὶ περιοδικά, καθόταν ὥρες κλεισμένος καὶ μελετοῦσε ἢ ἔγραφε μὲ πρωτοφανῆ φιλοπονία. Κάποια χειμωνιάτικα ἀπογεύματα πηγαίναμε νά τὸν συναντήσουμε μὲ τὸν Μῆτσο Παπανικολάου,

πού μόλις κι' αὐτὸς εἶχε ἀφήσει τὰ θρανία τοῦ γυμνασίου, αἰσθαντικός τότε καὶ δειλὸς καὶ τόσο ἀτυχὸς στὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Ὁ Ἀγρα διατηρῶντας πάντα ἕναν προσωπικὸ τόνο, εἰδειχνε ὡς τόσο, ἰδίως τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, μιά ἐπίδραση τοῦ Μορέας, πού μετέφραζε τίς «Στροφές» του. Μᾶς διάβαζε κάποιες ὥραιες ἀποδόσεις τοῦ πρωτοτύπου ἢ λίγους στίχους δικούς του, πού ἐξέελγαν σάν περίεργα πετράδια καὶ φανταχτερὰ κειμήλια, πού ἐκρυβε τὴ λάμψη τους ἕνας ἀβέβαιος φωτισμός. Ἐξω φώναζαν τὰ παιδιὰ στὴν αὐλή κι' ἀπ' τὸν θαμπὸ φεγγίτη τοῦ φτωχικοῦ δωματίου ἀπλωνε ἕνα πορφυρὸ ριπίδι ἀπ' τὴ λάμψη τοῦ δειλινοῦ, πού ἔκανε τὰ πρόσωπά μας νά κοκκινίζουν, ἐνῶ ἡ καρδιά μας θερμαινόταν ἀπὸ τὸ μυστικὸ φίλτρο πού στάλαζε μέσα μας ἡ ποίηση τοῦ φτωχοῦ, σάν κι' ἐμᾶς, νέου φίλου. Οἱ συναντήσεις αὐτὲς κρατοῦσαν λίγες ὥρες, γιὰ τὴ νεανικὴ μας διάθεση γιὰ νά χαροῦμε τὸ θέαμα τῆς ζωῆς νικοῦσε τὴ γοητεία μας ἀπ' τὸ τάλαντο τοῦ νέου καὶ τὸν καλοῦσαμε νά μᾶς συντροφεύει σ' ἕνα περίπατο ἢ στὸ θέατρο. Πολὺ σπάνια μᾶς ἀκολουθοῦσε. Τίς περισσότερες φορές ἔμενε, καὶ καθῶς περνοῦσα ἀργά ἀπ' τὸ σπίτι του γιὰ νά πάω στὸ δικό μου, κάποιες παγερὲς νύχτες τοῦ χειμῶνα μ' ἕνα φεγγάρι θαμπὸ ἀπ' τοὺς ἀτμούς πίσω ἀπ' τίς καπνοδόχες τῆς παλιᾶς ἐκείνης Ἀθηναϊκῆς γωνιάς καὶ μὲ μιά διάχυτη πνοὴ ὑγρασίας, φορτωμένη ἀρωμα γαζίας, τὸν ἔβλεπα μέσα ἀπ' τίς μισανοιγμένες γρίλλιες τοῦ παραθυριοῦ σκυμμένο στὰ χαρτιά του νά δουλεύει. Ἔτσι φιλόπρονος, ἀφοσιωμένος στὴν τέχνη, παρέμεινε ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, κι' ὅταν τὸν συνάντησα πρόπερσι πρὸς τὸ βράδυ κοντὰ στὸ Μουσεῖο, σ' ὥρες σκοτεινές, περιορισμῶν καὶ στερήσεων, κατάλαβα ἀπ' τὰ λόγια του πὼς τίποτε δὲν μπόρεσε ν' ἀλλάξει τὴ ζωὴ του. Γύριζε, ὕστερα ἀπὸ ἕνα μικρὸ περίπατο στὸ σπίτι του, γιὰ νά ἐργαστεῖ ὥρες, πνίγοντας μέσα στὴν εὐφροσύνη τῆς καλλιτεχνικῆς ἐνεργείας τίς πίκριες μιᾶς ψυχῆς ἀπροσάρμοστης σὲ πολλὰ καὶ τίς ἀγωνίες τῶν ἡμερῶν πού περάσαμε. Ξαναθυμῆθηκα τὸν ὠχρὸ νέο τῶν 18 χρόνων, πού ἐργαζόταν ἀκαταπόνητος ὡς ἀργά τὰ βράδια πίσω ἀπ' τίς μισανοιγμένες γρίλλιες τοῦ παραθυριοῦ του, ἢ γιὰ τὴν ὥρα ἐκείνη μετάφραση τῶν «Στροφῶν» τοῦ Μορέας ἢ γιὰ τίς θαυμάσιες ἐκείνες «Παραφωνίες» του, πού παρ' ὅλη τὴν Μορεανικὴ ἐπίδραση διατηροῦν ἕναν τόνο προσωπικὸ καὶ θέλγουν μὲ τὴν πρωτοτυπία ἀ-

*Ὁ Τέλλος Ἀγρα πέθανε στὶς 12 Νοεμβρίου 1944.

γροτικῶν σχεδιασμάτων. Διατηροῦσε τὸ ἴδιο παιδικὸ βλέμμα, τὸ ἴδιο παιδικὸ γέλοιο, ἀλλ' οἱ πτυχές ἐκείνες γύρω ἀπ' τὸ στόμα, ποὺ φαινόταν ὅτι καθρέφτιζαν μιὰ παιδικὴ διστακτικότη-
τα καὶ δειλία, εἶχαν ἀποκρυσταλλωθεῖ γιὰ σὲ δυὸ ρυτίδες ποὺ μαρτυροῦσαν κάτι περισσότερο ἀ-
κόμη, τὴ σκιά κάποιας θλίψης ποὺ μπορεῖ ν' ἀ-
ναπτηθεῖ σὲ πολλά, καὶ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς
καὶ τῶν στερήσεων.

* * *

Ἄπ' τὸν νεαρὸ "Αγρας τῶν «Στροφῶν» καὶ τῶν ἀγροτικῶν καὶ θαλασσινῶν σχεδιασμάτων μετὰ τὴν Μορεανικὴ ἐπίδραση καὶ τὶς ἐτυπώσεις ἀπ' τὴ διαδρομὴ τοῦ Λαυρίου, ὅπου ἔμενε μετὰ τὸν πατέρα του, καθ' ἡγήγητ' ἐκεῖ, ὡς τὸν "Αγρας τῶν τελευταίων τραγουδιῶν ποὺ διαβάζουμε στὸν λογοτεχνικὸ τύπο, μεσολαβεῖ μιὰ περίοδος γεμάτη νέους σταθμούς, ἀναζητήσεις πρὸς νέους ὁρίζοντες μετὰ ἀφετηρίες πάντα νέες, ἐπιδράσεις ἀπὸ τὸν συμβολισμό τοῦ Verlaine ὡς τὸν συμβολισμό τοῦ Mallarmé. Τὸ διάβασμα κάποιων τραγουδιῶν του μᾶς μπάζει ὡς τὴν ψυχὴ τῶν τεχντροπιῶν αὐτῶν καλλιτέρα ἀπὸ κάθε κριτικὴ καθοδήγηση. Ὡς τόσο ἀφομοίωσε γρήγορα κάθε ἐπίδραση καὶ ἀποκτοῦσε τὴν θελκτικὴ ἐκείνη προσωπικὴ ἔκφραση κάτω ἀπὸ κάθε νέα τεχντροπία. Ἔχουμε ἓνα πλῆθος τραγουδιῶν ποὺ χαρακτηρίζουν τέτοιες περιόδους τῆς τέχνης του, ἀπὸ μερικά ποὺ ὑπερβαίνουν τὴν ἐπίδραση (*Passent et n'ont rien à se dire, Moréas*—"Ἄλλο δὲ θάχης νὰ μοῦ πῆς, μηδὲ κι' ἐγὼ σ' ἐσένα, "Αγρας. *Il pleure dans mon coeur comme il pleut sur la ville, Verlaine*—Σὰν σ' ἓνα κλίμα βορεινὸ, παρόμοια στὴν καρδιά μου, βρέχει... "Αγρας), ὡς ἐκεῖνα ποὺ δείχνουν τὴ διαφυγὴ καὶ τὴν ἐπικράτηση τοῦ ἰσχυροῦ του ταλέντου. Παράλληλα, ἓνα πλῆθος αἰσθητικῶν σημειωμάτων του δείχνουν τὴν ἐπίδραση νέων καλλιτεχνικῶν ρευμάτων κάθε φορά. Μετὰ τὴ βοήθεια νέων καλλιτεχνικῶν ἀποκαλύψεων στὸν κύκλο, κυρίως, τῆς Γαλλικῆς ποίησης μέχρι τῆς πιὸ μοντέρνας, καὶ τὴν καθοδήγηση τοῦ πλούσιου καλλιτεχνικοῦ του ἐνστίκτου, βρίσκει σὲ μιὰ ἀέναη ἐξέλιξη. Μ' ὅλα αὐτὰ ὁ "Αγρας διατηρεῖ μιὰ ἐκφραστικὴ διαύγεια κι' ὅσο βαθειὰ ψυχικὰ μηνύματα κι' ἂν ἐξωτερικεύει, ὅσο κι' ἂν λεπταίνει τὸν χρωστήρα του γιὰ τὴν ἀπόδοση λεπτότατων καὶ ἰδιότυπων γραμμῶν ἀπ' τὰ γύρω μας πράγματα, ὅσο κι' ἂν δίνει καινούργιο τόνο στοὺς γνώριμους χρωματισμούς τῶν ἀντικειμένων, δὲν ἐγκαταλείπει τὰ γνωστὰ σχήματα λόγου, δὲν συντρίβει τὴ λογικὴ γραμμὴ οὔτε μπροστὰ στὴ μεγαλειότερη δυσχέρεια, γιὰ νὰ καταφύγει στὴν κομματιασμένη ἔκφραση, στὴν παράθεση ἀσύνδετων εἰκόνων, στὴν ἀσύλληπτη καὶ ἀνιγματοειδὴ ἔκφραση. Μιὰ τέτοια ἐκφραστικὴ δεξιότητα, ποὺ δὲν γινόταν ἀνεπαρκὴς οὔτε μπροστὰ στὶς πιὸ ἀπόκρυφες πτυχές τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου καὶ τῶν πραγμάτων, τὸν ἔκανε εὐχάριστο ὄχι μόνο ἀνάμεσα στοὺς ποιητὲς ποὺ δὲν ἀπομακρύνθηκαν πολὺ

ἀπ' τὴν παράδοση, ἀλλὰ καὶ στοὺς πιὸ προοδευτικούς.

* * *

Ὁ ποιητὴς αὐτὸς μετὰ τὴν ἡρεμὴ, χωρὶς μεταπτώσεις ζωὴ, μετὰ τὴ δαμασμένη ἢ ἀτροφικὴ συναισθηματικότητά του δὲν τὸν ἐσπρωξε σὲ ὀδυνηρὲς περιπέτειες—ὅπως ἓναν Καρυωτάκη— ἦταν περισσότερο διανοητικὸς καὶ αἰσθησιακός. Κατεβαίνει ὡς τὶς ρεαλιστικότερες πτυχές τῆς ζωῆς, περιγράφει ἓνα ὠχρὸ νεκρικὸ πρόσωπο μετὰ χαραγμένη ἀπάνω του τὴν πτυχή τῆς στερνῆς ὀδύνης, μετὰ ἱκανὴ ἀναπλαστικότητά ἀλλὰ μετὰ ἡρεμὴ μέθοδο, ποὺ δὲν δημιουργεῖ συγκίνηση ἀλλὰ διανοητικὴ ἱκανοποίηση γιὰ τὴ λεπτή, καλλιτεχνικὴ ἐπεξεργασία τοῦ θέματος.

Ξαφνίζει μετὰ τὴν ὁμορφιά τῶν εὐρέσεών του, χωρὶς νὰ ταράζει σχεδὸν τὴν ψυχὴ. Τὸ λυρικό πάθος τοῦ εἶναι ξένο, ἴσως τὸ θεωρεῖ στοιχεῖο ἀντιποιητικόν. Ὡς τόσο, μετὰ τὴν ἐντονη ἀναπλαστικότητά του, μετὰ τὴν φρεσκάδα τῶν ἐξαισιῶν χρωμάτων του, μετὰ τὴν ἱκανότητα νὰ πέρνει τὴν πιὸ χαρακτηριστικὴ λεπτομέρεια, δημιουργεῖ μιὰ ἀτμόσφαιρα ὀνειροπολήσεων πότε γιὰ τοὺς μαθητικούς ἔρωτες τῆς παλιᾶς γειτονιάς, πότε γιὰ τὸ περιβάλλον τῆς πρώτης νεότητος μετὰ τὸ ἀπροσδιόριστο βάθος καὶ τὶς μυστικὲς φωνές. Μὰ καὶ σ' αὐτὲς τὶς νοσταλγικὲς στιγμὲς του περιορίζει τὴ συγκίνησή του στοὺς πιὸ ἡρεμοὺς τόνους:

Ἡλιόγευμα στὸν οὐρανὸ
κι' ἀγέρας βουίζει στὸ στενόν...
βουίζει καημό, βουίζει ἐρημιὰ,
ἀγάπης βουίζει ἀποθυμιὰ.

* * *

Ἐτούτη ἡ στάχτη κι' ἡ νοτιὰ
μπήκε ἀπ' τὴν στράτα τὴν πλατειά
—πέρα, ὅπου πηγαίνουν μόνες
τοῦ τηλεγράφου οἱ κολόνες.

Φυσάει, φυσάει ἀπ' τὴ γωνιά...
Νωρὶς ἀδειάζει ἡ γειτονιά
κι' ἡ θύρα κλειεῖ στὸ μαγαζὶ
ποὺ συχνομπάινουμε μαζί.

"Ἄν ἀγαπᾷ κάτι μετὰ πάθος, αὐτὸ εἶναι ἡ τέχνη του, κι' ἡ ζωὴ δὲν φαίνεται νὰ τὸν ματώνει οὔτε νὰ τοῦ μειώλει τὴ χαρὰ τῆς καλλιτεχνικῆς ἐνεργείας. Σχεδιάζει καὶ χρωματίζει μετὰ ὑπομονὴ καὶ θαυμαστὴ δεξιότητα θέματα ποὺ δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὰ δώσει ζωντανότερα οὔτε τὸ χρῶμα, οὔτε ὅποιαδήποτε ἄλλη καλλιτεχνικὴ ὕλη.

Στὸ τραπέζι ἀσημένιος δίσκος μετὰ τὰ μήλα
κι' ἓνα φλυτζάνι κρύο, σπιτίσιο γάλα.

Τέτοιες σύντομες, φανταχτερὲς *patures mor-
tes* συναντᾷ κανεὶς συχνὰ στὶς ποιητικὲς του
συνθέσεις, κι' ἀκόμη λεπτότατα ποικίλματα καὶ
σκαλίσματα ὑπομονητικά. Κάπου σχεδιάζει σὲ

τετράστιχα μιὰ σειρά εἰκόνων μὲ κίτρινο χρῶμα. Μιὰ «συμφωνία σὲ ὠχρὸ μείζον». Κάτι ἀνάλογο μὲ τὴν «Συμφωνία σὲ λευκὸ μείζον» τοῦ Th. Gautier.

Ἡ τέχνη του κατανατᾷ, μερικές φορές, ἕνας αὐθύπαρκτος κόσμος καὶ σ' αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀντίθεση σχετικὰ μὲ τὸν Καρυωτάκη, πού ἡ τέχνη του ἦταν συνυφασμένη μὲς στὶς ἰδέες του, τὶς τραγικὲς συγκρούσεις του μὲ τὴν πραγματικότητα καὶ ἀπηχοῦσε τὴ δική του βασανισμένη ζωὴ.

Παραδεχτήκαμε στὸν Ἄγρα μιὰ ἀτροφικὴ ἢ δαμασμένη συναισθηματικότητά. Ἴσως ν' ἀληθεύει τὸ δεύτερο. Ἴσως κατόρθωνε νὰ συγκρατεῖ τὶς συναισθηματικὲς του ἐκδηλώσεις, τὴν πικρία τῶν ἀντιθέσεων του μὲ τὸ περιβάλλον, ἔχοντας ὡς ἀντιτάξιμα τὴ λυτρωτικὴ ἰσχὺ τῆς ὠραίας του τέχνης πού συχνὰ δείχνει πῶς δὲν εἶχε ρηχὲς ρίζες.

Συχνὰ παρουσιάζει ἕνα λεπτὸ αἰσθησιακὸ ρίγος, ὄχι βέβαια στὰ εἰδυλλιακὰ σχεδιάσματα τῆς πρώτης του νεότητος, τὰ ἀβρότατα καὶ φανταστικά, ἀλλὰ σὲ κάποιες σπουδὲς γυμνῶν, σὲ κάποιες ζωηρὲς μολυβιῆς ἡδονικῶν γυναικείων προσώπων, ὅπως στὸ ποίημα «Στὸ λουτρό» καὶ σὲ κάποια ἄλλα.

Μὰ οἱ θερμοὶ αὐτοὶ αἰσθησιακοὶ στίχοι τοῦ Ἄγρα φαίνεται ὅτι ἐπιβεβαιώνουν τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ A. France γιὰ τοὺς θερμοὺς συγγραφεῖς ὅτι εἶναι «οἱ Πρίαπτοι τοῦ γραφείου».

* * *

Μιὰ λεπτομέρεια ἀκόμη ἀπὸ τὴν ποίηση τοῦ Ἄγρα εἶναι τὸ νοσηρὸ στοιχεῖο. Αὐτὸ τὸ θεωρῶ τὸ πιὸ εἰλικρινές, τὸ πιὸ συνυφασμένο μὲ τὴ ζωὴ του. Ἴσως ὁ Laforgue τὸν ἐβοήθησε νὰ βρεῖ τὴν ἐκφρασὴ του ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὸ φάνηκε στὸ τέλος ἀρκετὰ προσωπικὸς καὶ ἰδιότυπος. Κάτι τὸ ἀπόκρυφο καὶ τὸ παρασιτικὸ μέσα του, τοῦτρωγε τὴν ψυχὴ του, ὅπως ἡ σκουριά καὶ ἡ φαρμακερὴ λειχήνα τὸν νέο κορμό. Σὲ πολλὰ τραγούδια του ὑπάρχει κάτι σὰν ἀόριστος ὑπαινιγμός. Ἦταν ἡ πρόωρη ἐπίδοσή του σὲ σοβαρὲς μελέτες, ὁ φόρτος τῆς ἐργασίας, ἡ ὑπερβολικὴ φιλοπονία πού τὸν κούρασε; Τὸν ἐπέδρασε τὸ ἡδονικὸ δηλητήριό τῆς νεώτερης Γαλλικῆς ποίησης, πού τάφησε νὰ εἰσχωρήσει μέσα του σὲ μεγάλη ποσότητα, ἢ φώλιαζε μέσα του μιὰ ἀόριστη ἀπειλή ἀπ' τὰ βάρη τῶν προγόνων;

Σὲ μιὰν ἀπ' τὶς «Παραφωνίες» του, παιδι σχεδὸν ἀκόμη, λέει στὴν ὑποθετικὴ θαρρῶ ἐρωμένη του: «Μὴ μοῦ ταραξεῖς τῆς φθορᾶς τὴν ἱερὴ γαλήνη» καὶ στὶς «Καθημερινές», τὶς τόσο ἀνθρώπινες, θλιβερὲς μολυβιῆς, λέει γιὰ τὶς φτωχογειτονιῆς — καμωμένες γιὰ τὶς ἀταφες ψυχὲς — τῆς ψυχῆς μου ἐσεῖς πατρίδες μυστικὲς —

τῆς ψυχῆς μου ποῦνε κρύα καὶ μοιάζει σὰ δίσκος μὲ σταυρὸ καὶ κόλλυβα χρυσά.

Στὴ «Μισὴ Ἱστορία» τραγουδάει σκιαγράφοντας κάτι ἀπ' τὸν ἐσωτερικὸ του κόσμο:

Ἦταν μὲς τὸν κόσμο ἕνα παιδί
ὄλο ἀμηχανία καὶ ἀνορεξία,

τὰ ἔρημα δωμάτια, τὴ σπουδὴ
ἀγαποῦσε, καὶ τὴ μοναξιά.

Νάταν ἀπλή ἐπίδραση ἡ νοσηρὴ αὐτὴ πτυχὴ τοῦ ἔργου του; Πολὺ νέος ἀκόμη μελέτησε καὶ μετέφρασε Baudelaire, Verlaine, Laforgue καὶ πρὸ παντὸς Μορέας. Δέχτηκε ἀπ' αὐτοὺς μιὰ γόνιμη καὶ ἰσχυρὴ ἐπίδραση. Ὅμως μιὰ ψυχὴ χωρὶς τίποτε τὸ ἀσθενικὸ, χωρὶς ἴχνος ἐμφυτῆς πληγῆς, θὰ ξέφευγε ἀπ' τὴν ἀτμόσφαιρα αὐτὴ χωρὶς νὰ πάθει τίποτε καὶ θὰ ξανάβγαινε στὸ φῶς γιὰ νὰ τινάξει τὴν τέφρα τῶν μαύρων κολλασμένων τόπων καὶ νὰ τραγουδήσει σὰν τὸν ποιητὴ τῆς θείας κωμωδίας:

Γλυκὸ χρῶμα ἀπ' τὸ ζαφεῖρι τῆς ἀνατολῆς...

Μιὰ τέτοια πλευρὰ τοῦ ἔργου του θὰ γίνεῖ, χωρὶς ἀμφιβολία, ἀφετηρία γιὰ πολλὲς Φροῦντικὲς ἰλαρότητες, ὅπως ἐγινε καὶ γιὰ τὸν ὄσο δὲν φαντάζονται βαθὺ καὶ ἀνθρώπινο ποιητὴ τῶν «Σκιῶν». Ἐμεῖς δὲν θὰ παραμερίσουμε ἕνα καλλιτεχνικὸ ἔργο γιὰ νὰ καταφύγουμε στὴν ἔρευνα τοῦ φυσικοῦ ἀτόμου, μὲ τὴ γνωστὴ προκρουστικὴ μέθοδο ἐφαρμογῆς τῆς Φροῦντικῆς θεωρίας. Ἡ ἐντονη πνευματικὴ ἐπίδοση παρακολουθεῖται συχνὰ ἀπὸ κάποια μείωση τοῦ φυσικοῦ ἀτόμου, γιὰτὶ, ὅπως ἔλεγε κι' ἕνας παλιός, σοφὸς πεθολόγος, «ἡ φύση δὲν μᾶς προώρισε γιὰ πνευματικὰ ὄντα». Ἀνάμεσα σ' αὐτὴ τὴν ἀλήθεια, στὴν ἀπροσάρμοστη σὲ πολλὰ ζωὴ του καὶ στὴ γραμμὴ τῶν προγόνων μποροῦσε νὰ ἀνευρεθεῖ ἡ αἰτία κάποιων νοσηρῶν πτυχῶν πού διαφαίνονται σ' αὐτόν. Ἀλλὰ γιὰτὶ ν' ἀκολουθήσω μιὰ τέτοια ἔρευνα, ἀφοῦ πλᾶϊ στὸ μειωμένο φυσικὸ ἄτομο διακρίνω ἕνα σεβαστὸ καλλιτεχνικὸ ἔργο πού φτάνει γιὰ νὰ ζωντανέψει μιὰ πνευματικὴ προσωπογραφία, ἔτσι ὅπως τὴν ἐπλάσε μὲ τὸ δυνατό του ταλέντο καὶ μὲ τὸν πόθο ν' ἀνυψωθεῖ πιὸ πάνω ἀπὸ τὴ μοῖρα του;

Τὶς ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸ ἔργο του τὶς πῆρα αὐθόρμητα ἀπὸ τὰ δημοσιευμένα στὰ παλιὰ καὶ νέα περιοδικὰ τραγούδια του. Ἔτσι εἶχα μπροστά μου, μὲ κάποια χρονολογικὴ σειρά, τὴν ποιητικὴ του ἐργασία, μὲ πιὸ καταφανῆ τὰ σημεῖα τῶν ἐπιδράσεων, τῶν διαφυγῶν του καὶ τῶν συχνῶν αὐτοεπαναλήψεων πού τὶς συναντοῦμε ἄλλωστε στὴν ποίηση καὶ τῶν πιὸ μεγάλων. Ἄν ἔπαιρνα τὴ συλλογὴ του «Καθημερινές» χωρὶς γνώση τῆς πορείας του, ἴσως νὰ μὲ παρέσυρε σὲ κάπως διάφορες κρίσεις ἢ ἐπιλογὴ πού εἶναι φυσικὸ νὰ γίνεῖ σύμφωνα μὲ τὶς διαθέσεις καὶ τὶς ἀντιλήψεις πού τὸν κυριαρχοῦσαν τὴν ἐποχὴ τῆς ἐκδόσεως, καθὼς καὶ τὶς ἐπεμβάσεις ἐνὸς πιὸ ὀριμασμένου κριτικοῦ πνεύματος. Προτίμησα τὴν ποίησή του ὀλόκληρη, ὅπως πρωτοτυπώθηκε, χωρὶς παραλείψεις, χωρὶς ἐπιλογές, μὲ καταφανῆ τὰ ἴχνη τῆς ἐπιδράσεως κυρίως τοῦ Μορέας.

Ὁ ἴδιος ὁ Ἄγρας γράφει κάπου γιὰ τὸν ἐαυτὸ του ὅτι βγῆκε μέσα ἀπὸ τὸν Μορέας, «γιατὶ αὐτὸς τὸν ἔμαθε νὰ βλέπει, νὰ αἰσθάνεται, νὰ κάνει καλύτερους στίχους». Αὐτὸ κάθε καλὸς ποιητῆς μᾶς τὸ μαθαίνει ἀλλὰ μὲ κάποιο ἰδιαιτέρω τρόπο ὁ καθένας. Νομίζουμε πῶς μᾶς τὸ

ἀποκαλύπτει ἐκεῖνος πού ἡ ποίησή του ὄχι μόνο προσαρμόζεται περισσότερο μὲ τὴν ψυχὴ μας καὶ τὶς μυστικὲς τῆς ἀπαιτήσεις, ἀλλὰ κατορθώνει νὰ πραγματοποιήσῃ ὅ,τι ἀόριστα νοιώθουμε μέσα μας ὡς τέλεια μορφή τῆς ποιήσεως. Αὐτὸ συνέβη στὸν Ἄγρα. Στὸν Μορέας βρῆκε μιὰ νέα ἐκφραστικὴ ἀνθήση τῶν καλύτερων στοιχείων τοῦ Ρομαντισμοῦ καὶ τοῦ Συμβολισμοῦ, συνυφασμένων μὲ μιὰ ἑλληνικὴ ἀποφθεγματικότητά. Συναρπάζεται ἀπὸ τὴν ποίηση αὐτὴ πού φαίνεται βγαλμένη ἀπὸ τὴν πείρα καὶ τὶς ἀνησυχίες ἑνὸς αἰῶνα πού ἔσβυνε, εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὶς πιὸ λεπτὲς χρωματικὲς παραλλαγές τοῦ Βορρά, ἔχει τὴ μουσικότητα καὶ τὴν ἀποφθεγματικότητα τοῦ ἑλληνικοῦ στίχου καὶ μᾶς φέρνει, ἴσως γιὰ τελευταία φορὰ, κοντὰ στὰ ἱερὰ κοιλώματα, πού ἀνάμεσα σὲ πυκνὲς δάφνες καὶ λαμπερὰ ρυάκια ἀναπαύονται οἱ Μοῦσες. Αὐτὴ ἦταν ἡ ἀφετηρία καὶ ἡ πιὸ γόνιμη ἐπίδραση πού δέχτηκε. Αὐτὴ διαπνέει τὸ πιὸ σημαντικό μέρος τοῦ ἔργου του. Εἶχε κι' ἄλλες ἐπιδράσεις κι' ἄλλες ἀναζητήσεις, ὅπως εἶδαμε. Τὸν θέλει ἡ χρωματιστικὴ λεπτομέρεια καὶ τὴ σπουδάζει ὡς τὸν Th. Gautier, ἀλλὰ τὴν δίνει μὲ τὴ μέθοδο τῶν impressionistes. Βρίσκει συγγένεια στὸ νοσηρὸ στοιχεῖο τοῦ Laforgue, ἀλλὰ ξεφεύγει ἀπὸ τὴν τεχντροπία του χωρὶς δυσκολία, μὲ μιὰ σειρά τραγουδιῶν γεμάτων προσωπικὸ τόνο. Τέλος φαίνεται ὅτι προσπαθεῖ νὰ παραμερίσει κάθε ἐπίδραση καὶ στὰ τελευταία τραγουδιὰ του, πού διάβασα στὸν περιοδικὸ τύπο, δείχνει μιὰ ἐπιθυμία παράξενη γιὰ τὸ Μορεανικό, τὸν λεπτολόγο σκαλιστὴ τοῦ στίχου, νὰ ξαναγυρίσει σὲ σκοπούς ἀπλοῦς, ἐντυπώσεις τῆς μαθητικῆς ζωῆς καὶ τῆς Ἀθηναϊκῆς φτωχογειτονιάς, στὴ γοητεία τῶν πρώτων αἰσθησιακῶν φρικιάσεων, μὲ στίχους εὐκόλους, γεμάτους ὁμῶς ἀπ' τὴ χάρη τῶν δικῶν του σχεδιασμάτων. Ἡ σειρά αὐτὴ τῶν τραγουδιῶν του δὲν ξέρω ἀν εἶναι ἡ καλύτερη, εἶναι ὁμῶς ἡ πιὸ προσωπικὴ. Μ' ὅλη τὴ στιχουργικὴ, λαϊκὴ θάλεγε, ἀπλότητα πού συναντοῦμε σ' αὐτὰ μᾶς θέλει μιὰ περίτεχνη σειρά εἰκόνων, ἰδιότυπων, μὲ ἐντονους χρωματισμούς, παρμένη ἀπὸ τὸ περιβάλλον τῆς φτωχογειτονιάς, καὶ μιὰ μυστικὴ ἀκτινοβολία πού μᾶς φέρνει ὡς τὴν ψυχὴ ἄλλοτε τὸ χαμόγελο κι' ἄλλοτε τὸ κλάμμα τῶν πραγμάτων. Θαυμάζουμε τὴ λεπτότατη αἰσθησιολογία τοῦ ποιητῆ, μὲ τὴν ὁποία ξεχωρίζει κάθε ἐνδιαφέρουσα ἀπόχρωση, κάθε ἀόριστο μῆνυμα μέσα ἀπ' τὴν ὁμίχλη τοῦ παρελθόντος ἢ τοῦ ψυχικοῦ ἀδύτου καὶ τὴν δεξιότητα, μὲ τὴν ὁποία ξαναφέρει στὰ μάτια μας τὶς θελκτικὲς πτυχές τῶν πραγμάτων.

Κάποτε στὰ ἱριδίζοντα νερὰ ἑνὸς βάλτου, πάνω σὲ κάτι ἐπιπλέοντα ξερόκλαδα, γεμάτα ἀπὸ πράσινα ξέφτια σήψης, εἶδα ἕνα θαυμάσιο κολεόπτερο, τῆς οἰκογενείας ἐκείνων πού λέει ὁ λαὸς «ἀλογάκια τῆς Παναγίας». Στεκόταν, κι' οἱ λεπτές, μακρυὲς κερατὲς πάνω στὸ κεφάλι του ἔτρεμαν, θάλεγε, ἀπὸ ἡδονικὴ φρικιάση, καθὼς θεχόντουσαν τοὺς χρυσαφένιους κυματισμούς τοῦ φωτὸς ἢ ξεχωρίζοντας, ποιὸς ξέρει, ποιὸς ἑξαίσιους ἦχους ἢ ποιὸς σπάνιους χρωματισμούς

μὲ τοὺς μικροσκοπικοὺς πολυεδρικοὺς ἀχάτες τῶν ματιῶν του ἀνάμεσα στοὺς ἱριδισμοὺς τοῦ βάλτου νεροῦ καὶ τὰ πράσινα ξέφτια τῆς σήψης. Εἶναι μιὰ γοητευτικὴ ποικιλία τῆς ὕλης, σκεπτόμουν χωρὶς ἴχνος εὐφρόσυνης αἰσθησιολογίας, ἢ ἕνας λεπτεπίλεπτος δέκτης, ποιὸς ξέρει ποιῶν θαυμάσιων καὶ ἀπόκρυφων γιὰ μᾶς κόσμων; Ἄν γιὰ τὸ θαυμάσιο κολεόπτερο οἱ ἱκανότητες αὐτὲς εἶναι ἴσως μονάχα ποιητικὴ ὑπόνοια, γιὰ τὸν ποιητὴ εἶναι πραγματικότης. Οἱ λεπτεπίλεπτοι δέκτες του δὲν ξεχωρίζουν μόνο τὴν ἀνεξάντλητη χρωματικὴ ποικιλία τοῦ γύρω κόσμου, ἀλλὰ δέχονται μῆνυματα ἀπόκρυφα καὶ μυστηριώδη.

Ξεφυλλίζοντας τὶς θαυμάσιες ποιητικὲς συλλέξεις του, πού πολλές θὰ πλουτίσουν τὸ Νεοελληνικὸ Παρνασσό, θυμήθηκα τὶς σκέψεις αὐτὲς πούκανα δίπλα στὸ βάλτο, σὲ μιὰ παιλιὰ κυνηγετικὴ περιπλάνησή μου. Ὁ Ἄγρας ἦταν προικισμένος μὲ τέτοιο λεπτεπίλεπτο δέκτη καὶ μπορούσε νὰ ξεχωρίζει τὶς πιὸ λεπτὲς ἀποχρώσεις, τοὺς πιὸ ἀνεπαίσθητους ὑπαινιγμούς ἀπὸ τὸ κάθε τι. Αὐτὰ ὁμῶς τὰ Μορσικά σήματα πού δεχόταν, ἤξαιρε νὰ τ' ἀποδώσει στὴ γλῶσσα μας μ' ὅλη τους τὴ γοητεία ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ ἐγκαταλείπει, παρὰ πολὺ σπάνια, τὴ φραστικὴ διαύγεια. Ἐφάρμοζε τὴ συμβουλή τοῦ A. France «Χαϊδέψετε τὴ φράση σας, στὸ τέλος θὰ σᾶς χαμογελάσει». Καταλάβαινε πὼς δὲν ἦταν μιὰ συμβουλή γιὰ τὴν ἐπιτυχία καλοῦ ὕφους μονάχα, ἀλλὰ καὶ ἀποκαλυπτικῆς διαύγειας.

Στὶς νέες ποιητικὲς τάσεις ὅλη αὐτὴ ἡ θαυμάσια ὕλη πού μᾶς προμηθεύει ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος ἢ τὸ ὑποσυνείδητο, δίνεται ἀκατέργαστη, σκοτεινὴ, στὴ Μορσικὴ γλῶσσα πού τὴ δέχτηκε ὁ ποιητὴς καὶ γεννᾷ τὴν ἐντύπωση ἄλλοτε ἀδεξιότητος καὶ ἄλλοτε καλλιτεχνικῆς ἀγυρτείας.

* *

Ὁ Ἄγρας ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀντίληψη ὅτι ἡ μόρφωση δὲν καταστρέφει ἀλλὰ ἀνοίγει νέους δρόμους καὶ τελειοποιεῖ τὸ ταλέντο. Ἀπέκτησε μιὰ ἀξιόλογη μόρφωση κυρίως γύρω ἀπ' τὴν Ἑλληνικὴ καὶ Γαλλικὴ τέχνη, κι' ὁμῶς ὁ λόγιος δὲν φαίνεται νὰ ἐξημίωσε τὸν τεχνίτη, γιατί κι' ὅταν ἀκόμη καταπιανόταν μὲ τὴ σύνταξη βιβλιογραφικῶν δελτίων, ὄχι μόνο δὲν στείρευε ἡ ἔμπνευσή του, ἀλλὰ παρουσίαζε στοιχεῖα ἐξελίξεως πρὸς ὀρίζοντες περισσότερο δικούς του. Διέθετε μιὰ ὀξύτατη ἀντίληψη πού διαπερνοῦσε τὸ φλοιὸ τῶν πραγμάτων, μιὰ πειστικὴ μέθοδο καὶ μιὰ ἐκφραστικὴ διαύγεια. Φώτιζε ὡς τὸ βάθος τὸ ἀντικείμενο πού ἔκρινε κι' ἔδινε, μὲ κατανόηση καὶ ἀπλότητα, δύσκολα θέματα. Ἡ συμβολὴ του στὴν κατανόηση αἰσθητικῶν θεμάτων ἀνάμεσα στοὺς νέους εἶναι σοβαρὴ καὶ ἡ κριτικὴ του δὲν ἐγκαταλείπει τὸ ἔδαφος τῆς σαφηνείας κι' ὅταν ἀκόμη καταπιάνεται μὲ ποιητικὰ ἔργα τῶν πιὸ νωπῶν τάσεων.

Οἱ νέοι ὀφείλουν πολλὰ στὸν Ἄγρα. Δὲν εἶναι μόνο ἡ ἐπίδραση τοῦ ποιητικοῦ τοῦ ἔργου πού τὴν συναντοῦμε συχνά, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τοὺς τεχνίτες τῆς γενιάς του.

Πολύ νέος ἀκόμη κατορθώνει — σὲ μιὰ ἐποχὴ τόσο ἐπιφυλαχτικὴ γιὰ τοὺς νεώτερους — μὲ δική του σχεδὸν προσπάθεια νὰ ἐπιτύχει μιὰν ἐκδοσὴ ἀνθολογίας τῶν νέων Ἑλλήνων ποιητῶν, ποὺ στάθηκε ἀπ' τὶς καλλίτερες στὸ εἶδος τῆς. Τρέχει ὁ ἴδιος γιὰ νὰ συγκεντρώσει τὴν ὕλη, τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα ποὺ τοῦ χρειάζονται, παρακινεῖ μὲ γράμματά του, καταστρώνει τὸ σχέδιο τῆς ἐκδόσεως καὶ προσπαθεῖ νὰ πείσει τὸν ἐπιμελητὴ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἐλευθερουδάκη, Κώστα Θεοτόκη, καὶ μετὰ τὸ θάνατο ἐκείνου τὸ διάδοχό του στὴ θέσιν αὐτὴ Ἰ. Χρυσάφη, νὰ μὴ περικόψουν τίποτα ἀπὸ τὴν ὕλη ποὺ παρέδωσε καὶ νὰ ἐξασφαλιστεῖ μιὰ θέσιν ἀνετὴ γιὰ τὴν ἐργασία κάθε νέου ποιητῆ. Ἡ βοήθειά του στὴν προσπάθειά του ἐκείνη ὑπῆρξε ἀσήμαντη, μ' ὄλο ποὺ εἶχε τὴν εὐγένεια ν' ἀναφέρει στὸν πρόλογο τῆς ἀνθολογίας τ' ὄνομά μου, «γιὰ νὰ μοιραστοῦμε τὸν ἔπαινο ἢ τὴν εὐθύνη», ὅπως ἔγραφε. Ἀπὸ τότε δὲν παύει νὰ ἐνισχύει τοὺς νέους μὲ κριτικὰ ἄρθρα, νὰ ζητᾷ μιὰ θέσιν ἀντάξια γιὰ τὴν ἐργασία τους. Στὴ μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, ἐκτὸς τῆς ἄλλης του ἐργασίας, εἶναι ὁ κύριος συντάκτης τῶν ἀρθρῶν γιὰ τοὺς νέους, ἀγωνίζεται κι' ἐκεῖ γιὰ νὰ ἐπιτύχει μιὰ τιμητικὴ ἐμφάνιση γιὰ τὸν καθένα καὶ συντελεῖ, μὲ τὴν εὐρύτερη καλλιτεχνικὴ του ἀντίληψη, στὴν ἀποκάλυψη τῆς ἀξίας τῶν νέων καὶ στὴν ἐρμηνεία τῶν τάσεών τους. Παράλληλα γνωρίζει σ' ὄλη του τὴν ἑκτασὴ τὸ ἔργο τῶν παλιῶν κι' ἡ ἐργασία του πάνω σ' αὐτοὺς ἀν δὲν παρουσιάζει κάτι τὸ ἄρτιο, περιέχει στοιχεῖα πολύτιμα γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ ἔργου τους καθὼς καὶ χαρακτηρισμοὺς λεπτότατους ποὺ τοὺς διακρίνει πρωτοτυπία καὶ ὀξύτης κριτικῆς ἀντιλήψεως. Ἐχῶ ὑπ' ὄψει μου μιὰ διάλεξή του γιὰ τὸν Καβάφη, ποὺ ἔκανε νέος ἀκόμα, μὲ πεποίθηση στὴν καλλιτεχνικὴ ἀξία τοῦ ἔργου του, ἀψηφώντας τὴ φανατικὴ ἀντίδραση ποὺ δημιουργοῦσε τότε τὸ ὄνομα ἐκεῖνο. Ἐπειτα ἓνα πλῆθος ἀρθρα του γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη, τὸν

Ζενόπουλο, ποὺ τόσα, ὅπως τὸ ὠμολογοῦσε ἀλλῶστε, τοῦ χρωστοῦσε, τὸν Παλαμᾶ, τὸν Παπαντωνίου, τὸν Μαλακάση. Σ' ὅλες αὐτὲς τὶς περιπτώσεις, ἀν δὲν κατῴρωνε τὴν συγκέντρωση ὅλων τῶν χαρακτηριστικῶν σημείων ἑνὸς ἔργου, ἀν δὲν ἔδινε μιὰ πλήρη εἰκόνα, ἐπετύγχανε μιὰ βαθύτερη διεξόδυση ἀπὸ τοὺς ἄλλους κι' ἀπεκάλυπτε πάντα μιὰ ἀγνωστὴ καὶ ἐνδιαφέρουσα πλευρὰ γιὰ νὰ φωτίσει.

Σ' ἓνα ἄρθρο μὲ προδιαγεγραμμένα ὄρια δὲν μπορεῖ νὰ κριθεῖ ἀπὸ κάθε πλευρὰ ἓνα ἔργο, σκορπισμένο κατὰ τὸ πλεῖστον σὲ περιοδικὰ, ποὺ θὰ εὐρύνεται, ἀν λάβουμε ὑπ' ὄψει τὴ φιλοπονία του, ἀπὸ ἓνα σεβαστὸ ἀνέκδοτο μέρος. Ἴσως στὴν ποίησή του, ποὺ συνεκέντρωνε τὴν σοβαρώτερη προσπάθειά του καὶ ἀποτελοῦσε τὸ βαθύτερο πόθο του, ὅπως μούλεγε καὶ ὁ ἴδιος, νὰ προστεθοῦν ἀκόμη ἀνέκδοτα τραγουδία του μὲ ἀπόλυτα δικό του τόνο, σειρὲς ὀλόκληρες καθαρῶς προσωπικοῦ χαρακτήρα, ποὺ νὰ μὴν ἀρχίζουν ὅπως οἱ νεανικὲς σειρὲς μὲ στίχους ἐπηρεασμένους ἀπὸ τὴν τεχνοτροπία τοῦ Μορέα τῶν «Στροφῶν» ἢ τοῦ Verlaine. Ἡ ποίησις τῶν τελευταίων χρόνων του ἔχει τὴν πνοὴ μιᾶς δικῆς του ἀτμοσφαιρᾶς καὶ ὑπόσχεται μιὰ ἐξέλιξη πρὸς μιὰ ἐντελῶς δική του τεχνοτροπία. Μὰ καὶ χωρὶς τὴν ὑπαρξὴ σημαντικῆς ἀνέκδοτης παραγωγῆς, μὲ τὸ δημοσιευμένο ἔργο του μόνο, ὁ Τέλλος Ἄγρας στέκει στὴν πιὸ καλὴ θέσιν ἀνάμεσα στοὺς νέους τῆς γενιᾶς του καὶ δὲν εἶναι ἀπλῶς ὁ ἀντάξιος συνεχιστὴς μιᾶς ποιητικῆς παράδοσης ἀλλ' ὁ ἐκλεκτὸς τεχνίτης ποὺ τὴν ἐπλούτισε καὶ ποὺ πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ πιὸ πάνω ἀπὸ πολλοὺς παλιούς. Ὅση τέφρα κι' ἀν σκορπίσει ὁ χρόνος, τὸ θῆλυτρο μιᾶς τέτοιας ποίησις δὲν θ' ἀφανιστεῖ ἐντελῶς μὰ πάντα θὰ θερμαίνεται ἡ ψυχὴ καὶ θὰ εὐφραίνεται ὁ νοῦς ἀπ' τὸ διάβασμα τῶν τραγουδιῶν του, γιὰτὶ δὲν θὰ πάψει ποτὲ ἡ γοητεία τῶν ὠραίων πραγμάτων.

Γ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

*Καθὼς θὰ πέφτη δειλὰ τὸ δειλί
μέσα στὶς χῶρες μὲ τ' ἀσοφδείλι,
θαρθῆς σκυφτός...*

*Καὶ θὰ καθίσης πάλι σὰν ξένος,
ὅπως καὶ τότες, χλωμός, θλιμμένος,
ἴδιος Χριστός...*

*Τὸ χέρι τ' ἀσαρκο ποὺ ἀπὸ τὸ χῶμα
θάχῃ παρμένο μιὰν ὄσμή, στὸ στόμα*